

Prof. dr hab. Stefan M. Kwiatkowski

Warszawa, 9.05. 2023 r.

Akademia Pedagogiki Specjalnej

im. Marii Grzegorzewskiej w Warszawie

Instytut Pedagogiki

Recenzja

pracy doktorskiej Pani mgr Alicji Hekmat-Szał

Tożsamość młodzieży akademickiej w rzeczywistości globalizującego się świata

przygotowanej pod kierunkiem prof. dr hab. Agnieszki Cybał-Michalskiej

(promotorka pomocnicza: dr Lucyna Myszka-Strychalska)

Współczesny świat charakteryzuje się niespotykaną dotąd dynamiką zmian. Można powiedzieć, że jedyną stałą rzeczą jest w nim właśnie zmiana.

Permanentne przemiany dotyczą całego świata i żyjących w nim społeczeństw. Jednak różne pokolenia w różny sposób postrzegają zachodzące wokół nich przemiany, w różny sposób reagują na nie, a także przyjmują zróżnicowane strategie radzenia sobie z odpowiedzią na pytanie o własną tożsamość. W odniesieniu do młodzieży jest to szczególnie istotne, gdyż ta grupa wiekowa nie tylko przez całe swoje życie będzie egzystowała w przestrzeni ponowoczesnego świata, ale także nadawała kierunek zmianom i współodpowiadała za międzypokoleniowy transfer kapitału edukacyjnego (oswajanie starszych pokoleń z nowoczesnymi technologiami i towarzyszącymi im zagrożeniami, z

wszechobecnym ryzykiem i niepewnością). Z tych powodów należy uznać, że temat pracy doktorskiej Pani mgr Alicji Hekmat-Szał jest bardzo oryginalny, a zarazem niezwykle aktualny w zmieniającym się świecie, pełnym napięć między globalnością i lokalnością.

Strukturę recenzowanej pracy tworzy 5 rozdziałów:

1. Przemiany globalizującego się świata
2. Kształtowanie tożsamości jako główne zadanie rozwojowe okresu adolescencji
3. Psychospołeczna charakterystyka okresu młodości
4. Metodologiczne podstawy badań własnych
5. Tożsamość młodzieży akademickiej – analiza wyników badań własnych

Strukturę tę uzupełniają: *Zakończenie*, *Bibliografia* i *Aneks* (spis tabel, wykresów i rysunków).

Wypada zauważyć, że jest to struktura charakterystyczna dla prac teoretyczno – empirycznych przygotowywanych w obszarze nauk społecznych, w tym w dyscyplinie *pedagogika*.

Rozdział 1 jest swoistym przeglądem literatury na temat szeroko rozumianej globalizacji, jej przyczyn i skutków. Doktorantka odwołuje się do tekstów socjologów, psychologów, pedagogów i ekonomistów – analizuje je z punktu widzenia zarówno społeczeństwa, jak i jednostki, prezentuje obraz, kreślony przez Zygmunta Baumaną, współczesnego człowieka w świecie pełnym niepokoju i poszukiwań własnej tożsamości. Identyfikuje, za Anthonym Giddensem, problemy natury tożsamościowej i wynikające z nich dylematy będące potencjalnym źródłem licznych patologii. Odwołuje się do cech osobowości charakteryzujących człowieka zanurzonego we współczesności, uczestnika działań w zglobalizowanym, ponowoczesnym świecie. Zwraca uwagę na

przyczyny samotności i osamotnienia, ale również na efekty rywalizacji i konkurencyjności. Komentarze Doktorantki świadczą o Jej rozległej wiedzy i umiejętności wyboru adekwatnej, do przedstawianych tez, argumentacji. W przypadku publikacji pracy lub jej części, do czego zachęcam, proponowałbym wyjście poza perspektywę nauk społecznych w rozważaniach na temat tytułowych „przemian globalizującego się świata”. Warto, moim zdaniem, wziąć pod uwagę prognozy dotyczące bliższej i dalszej przyszłości opracowywane przez interdyscyplinarne grona ekspertów – począwszy od autorów skupionych wokół Klubu Rzymskiego i UNESCO a skończywszy na rodzimych opracowaniach Komitetu Prognoz „Polska 2000 Plus” przy Prezydium PAN. Dzięki takiemu podejściu można by uzyskać wielowymiarowy obraz/model dzisiejszego i przyszłego świata, uwzględniający zintegrowaną perspektywę nauk społecznych (w tym: przemiany treści pracy, zmieniające się relacje: praca zawodowa – życie rodzinne), humanistycznych (konceptje filozoficzne dotyczące funkcjonowania człowieka w zmiennych warunkach), technicznych (przemiany w zakresie metod komunikowania się, postępująca automatyzacja i robotyzacja, wpływ sztucznej inteligencji), medycznych (bazy danych zawierające opisy efektywnych procedur leczniczych, automatyzacja procesów diagnostycznych) i ekonomicznych (pogłębiające się różnice w jakości życia, przemiany demograficzne). Te i inne przemiany tworzą w sumie „przemiany globalizującego się świata” – są przyczyną, akcentowanego przez Zygmunta Baumaną, zagubienia człowieka w gąszczu nieznanych i trudnych do przewidzenia sytuacji.

W rozdziale 2 Doktorantka skoncentrowała się na zagadnieniu kształtowania tożsamości, upatrując w nim „główne zadanie rozwojowe okresu adolescencji”. Wychodząc od analizy pojęcia tożsamości, jego podstawowych definicji i rodzajów, przechodzi do pogłębionych analiz dotyczących jego rozumienia na gruncie nauk społecznych. Wyróżnia i omawia „Ja podmiotowe” i „Ja

przedmiotowe”, wskazuje na podwaliny konstruowania poczucia własnej tożsamości, a także charakteryzuje proces formowania tożsamości (z wyróżnieniem etapów eksploracji i podjęcia zobowiązania, a także faz: przedkryzysowych, kryzysowych i postkryzysowych). Prezentuje różne style tożsamości, analizuje wpływ wychowania w rodzinie na kształtowanie się tożsamości nastolatków, odnosi się do koncepcji kultur postfiguracyjnej, kofiguracyjnej i prefiguracyjnej – w kontekście formułowania tożsamości, wreszcie analizuje korelacje statusów tożsamości ze stylami życia. Jest to fragment rozdziału świadczący o niezwyklej erudycji Doktorantki, o umiejętności dokonywania syntez, o Jej dojrzałości naukowej. Bardzo pozytywną opinię wyrażam również o fragmencie poświęconym prezentacji i omówieniu wyników badań na temat (auto)identyfikacji młodzieży akademickiej. Doktorantka dokonała ukierunkowanego przeglądu badań przeprowadzonych przez wybitnych polskich pedagogów i psychologów, ze szczególnym uwzględnieniem oryginalnych badań Agnieszki Cybał-Michalskiej, badań Anny Brzezińskiej i wcześniejszych ustaleń Agaty Cudowskiej. Wnioski z nich, a także z pozostałych omawianych badań zostały nie tylko merytorycznie skomentowane, ale także skorelowane ze sobą.

Rozdział 3 jest poświęcony psychospołecznej charakterystyce okresu młodości. Doktorantka prowadzi w nim rozważania na temat definicji tego okresu, nazywanego także wiekiem dorastania lub fazą wschodzącej dorosłości. Jest to właściwe wprowadzenie do przedstawienia psychospołecznej specyfiki dorastania do dorosłości – z uwzględnieniem faz wczesnego i późnego dorastania, rozpatrywanych w kontekście kategorii rozwoju. Interesujące są analizy dotyczące podstawowych zadań rozwojowych okresu dorastania oraz komponentów struktury emocjonalnej w tym okresie. Istotne jest, że Doktorantka zwraca uwagę na zagrożenia i kryzysy rozwojowe występujące u

progu dorosłości, na znaczenie wzorców postępowania oraz poszukiwania tożsamości na drodze kreowania wizji stylów tożsamości. Sposób prezentacji treści tego rozdziału wskazuje na bardzo dobrą orientację Doktorantki w literaturze przedmiotu, umiejętność analizy różnych koncepcji teoretycznych, a także, co chciałbym podkreślić, na zdolność do syntetycznej interpretacji wyników badań prowadzonych przez przedstawicieli nauk społecznych.

Kluczowy dla części empirycznej pracy rozdział 4 - „Metodologiczne podstawy badań własnych” został opracowany wzorcowo. Doktorantka, odwołując się do zaproponowanego przez Mieczysława Łobockiego schematu procesu badawczego, przedstawiła przedmiot badań (tożsamość młodzieży akademickiej żyjącej w globalnym świecie) i cel badań (zbadanie subiektywnego aspektu poczucia tożsamości młodzieży akademickiej partycypującej w globalizującej się rzeczywistości) – z wyróżnieniem celów szczegółowych, a następnie, wynikające z celów, problemy badawcze (ogólny i szczegółowe). Nie budzi żadnych zastrzeżeń dobór zmiennych i przyporządkowanych im wskaźników (z precyzyjnym wskazaniem na źródła inspiracji) oraz przyjęcie jako metody badawczej sondażu diagnostycznego wraz z techniką ankietową i narzędziem w postaci kwestionariusza ankiety internetowej (z pytaniami zamkniętymi, ale także półotwartymi i otwartymi). Konstrukcja narzędzia umożliwiła integrację badań ilościowych z jakościowymi, co w przypadku przyjętego celu badań było zabiegiem ze wszech miar pożądanym. Wybór terenu badań i ich organizacja są konsekwencją celu badań, podobnie jak zastosowane procedury statystyczne. Swoje wybory metodologiczne Doktorantka uzasadnia merytorycznie, powołując się na wspomnianego już Mieczysława Łobockiego oraz innych uznanych autorów podręczników z tego obszaru (metodologia badań społecznych). Integralną częścią rozdziału jest syntetycznie ujęta społeczna i demograficzna charakterystyka badanej grupy młodzieży akademickiej (337 studentów z

uniwersytetów w Poznaniu, Wrocławiu i Warszawie). Treści „rozdziału metodologicznego” oceniam jednoznacznie pozytywnie – potwierdzają one wysokie kompetencje Doktorantki, Jej świadomość metodologiczną.

Wyniki badań własnych wraz z ich analizą zaprezentowane są w rozdziale 5. Doktorantka kolejno odnosi się do wyników uzyskanych podczas badania młodzieży akademickiej w zakresie:

- subiektywnego aspektu poczucia tożsamości oraz stylów tożsamości,
- orientacji prorozwojowych i życiowych,
- poglądów i opinii na temat globalizującego się świata.

Każdy z wyróżnionych zakresów jest właściwie zdefiniowany i osadzony w teorii. Wyniki są poddane wielostronnej analizie, z licznymi odwołaniami do literatury przedmiotu i komentarzami o charakterze interdyscyplinarnym. Na szczególną uwagę zasługują wyniki pozwalające rozpoznać style tożsamości badanej młodzieży akademickiej. Okazało się, że dominuje styl informacyjny (wysoka refleksyjność) wymagający od jednostki umiejętności analizy napływających do niej informacji, poszukiwania danych na swój temat i swojego najbliższego otoczenia, a także otwartości na nowe informacje i sytuacje umożliwiające weryfikację i rekonstrukcję dotychczasowych poglądów. Niezwykle interesujące i inspirujące zarazem są wyniki badań na temat wartości cenionych przez badaną młodzież. Na ich czele znalazły się wartości – orientacje na grupę naturalną (rodzina, przyjaźń, miłość, zdrowie, bezpieczeństwo, małżeństwo, lojalność, tradycja, szacunek dla starszych, honor), a następnie orientacja na samego siebie (ambicja, sukces, mądrość życiowa, niezależność, otwarty umysł, przyjemności, doskonalenie się, zdrowie). Znacznie rzadziej młodzi ludzie wskazywali na orientacje związane z wszechświatem, państwem i społeczeństwem oraz z instytucjami. Z punktu widzenia procesu kształcenia w uczelniach wyższych duże

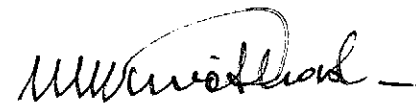
znaczenie mają wyniki dotyczące ciekawości poznawczej młodzieży akademickiej. Najczęściej badani deklarowali przekonanie o użyteczności zdobywanej wiedzy (chcę dużo wiedzieć) oraz o skłonności do uczenia się (lubię się uczyć).

Wszystkie pozostałe wyniki badań (w tym dotyczące: poziomu samooceny badanych, zmian w postrzeganiu siebie w związku z pandemią, orientacji temporalnej, poczucia sprawstwa, poczucia godności, czy też stosunku do globalizacji) mają niewątpliwe walory poznawcze. Zostały przez Doktorantkę kompetentnie opisane, z uwzględnieniem występujących korelacji i szerokiego tła społecznego. Wnioski z badań pozwalają na skonstruowanie obrazu tożsamościowego młodzieży akademickiej. Tym samym cel badań został osiągnięty.

Reasumując uważam, że Pani mgr Alicja Hekmat-Szał przygotowała oryginalną pracę, dotyczącą istotnego problemu naukowego w dziedzinie nauk społecznych, w dyscyplinie *pedagogika*. Wykazała się bardzo dobrym przygotowaniem teoretycznym i metodologicznym oraz znajomością wyników dotychczasowych badań związanych z tożsamością młodzieży. Wskazane przeze mnie sugestie rozszerzenia treści rozdziału 1, w przypadku publikacji pracy, w niczym nie obniżają wysoce pozytywnej oceny całości recenzowanej pracy.

Konkluzja: z pełnym przekonaniem stwierdzam, że praca doktorska Pani mgr Alicji Hekmat-Szał pt. „Tożsamość młodzieży akademickiej w rzeczywistości globalizującego się świata” spełnia wymagania sformułowane w ustawie z dnia 14 marca 2003 r. o stopniach naukowych i tytule naukowym oraz o stopniach i tytule w zakresie sztuki oraz przepisy ustawy z dnia 3 lipca 2018 r. Przepisy wprowadzające ustawę – Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce, a także przepisy ustawy z dnia 20 lipca 2018 r. Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce. Wnoszę

zatem o dopuszczenie Pani mgr Alicji Hekmat-Szał do dalszych etapów procedury doktoryzowania.

A handwritten signature in black ink, appearing to read 'M. W. Hekmat-Szał', followed by a horizontal line.